

Özbekistan'da Değişim ve Yeni Fırsatlar

Özbekistan'ı çeyrek asırdan fazla idare eden İslam Kerimov'un 2016 Eylül'ünde hayatını kaybetmesinin ardından aralık ayında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Şevket Mirziyoyev kazandı. 13 yıl boyunca başbakanlık görevini yürütmesine rağmen Kerimov'un gölgesinde kaldığı kanaati sebebiyle seçimleri kazansa bile Mirziyoyev'in ülke yönetiminde yeterince güçlü olamayacağı görüşü hâkimdi. Ayrıca Maliye Bakanı Rüstem Azimov ve uzun süredir Millî Güvenlik Servisi'nin (SNB) başkanlığını yürüten Rüstem İnoyatov gibi güçlü isimlerin Mirziyoyev'i zorlayacağı da düşünülüyordu. Özellikle İnoyatov, Kerimov döneminde de ülkenin en güçlü karakterlerinden biri olarak görülüyordu.

Aralık ayındaki seçimlerden önce üç ay boyunca başkan vekilliği görevini de yürüten Mirziyoyev, adaylık sürecinde ve seçim sonrası dönemde Kerimov'un geleneksel siyasetini devam ettireceğini sıkça tekrar etti. Ancak buna rağmen Mirziyoyev'in kısa sürede iç ve dış siyasette attığı adımlar, Kerimov dönemine karşı bir meydan okumaydı. Mirziyoyev'in ilk icraatlarından biri, 2012 yılında Kerimov'un kızı Gülnara'nın yabancı telekomünikasyon şirketleriyle olan illegal bağlantılarını açığa çıkardığı iddia edilen Abdulla Aripov'u başbakan olarak ataması oldu. Yine başkan vekilliği yaptığı dönemde büyükşehirlerin ilçelerindeki bölge başkanlarını ve polis şeflerini değiştirdi. Cizzak şehrinden olan Mirziyoyev, aynı dönemde Cizzak il başkanı ve belediye başkanını da görevden aldı.

Resmî olarak cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Nevai, Cizzak, Andican ve Taşkent gibi önemli merkezlerin polis şeflerini ve başsavcılarını değiştiren Mirziyoyev, Buhara ve Semerkant gibi iki önemli şehrin belediye başkanlarını da görevden alarak buralara kendisine yakın isimleri yerleştirdi.

Özbek halkı bütün bu gelişmelere rağmen Azimov, İnoyatov ve hatta Mirziyoyev devlet yönetimindeyken Kerimov'un kurduğu sistemin değişebileceğinden umutlu değildi. Ancak Mirziyoyev, daha önce görülmedik bir şey yapmaya başladı ve halkla diyalog kurarak insanların isteklerini dinledi. Tam anlamıyla halkın başkanı imajını yaratmaya çalıştı. Özellikle Bahaeddin Nakşibendi türbesi başta olmak üzere Özbek halkı için önemli olan tarihî şahsiyetlerin makamlarını ziyaret eden Mirziyoyev, yaptığı konuşmalarda bu isimlerden sıklıkla bahsetmeye başladı. Bütün bu gelişmeler üzerine Özbek halkı da büyük bir değişim beklentisi içine girdi ve eski rejimden göremediği devlet hizmeti talepleri arttı.

Başkan Mirziyoyev, nüfusun önemli bir kısmının geçimini sağladığı pamuk tarımına destek sözü verdi. Önceki dönemde Özbek emniyetinin hazırladığı aşırılıkçı gruplarla ilişkisi olduğu gerekçesiyle kara listeye alınmış 17 bin kişiden 16 bini bu listeden çıkartıldı. Mirziyoyev, bu insanların topluma kazandırılması gerektiğini açıkladı.

Mirziyoyev, otoritesini sağlamlaştırdıkça halkın da rahatsız olduğunu bildiği polis teşkilatını, sağlık sistemini, vergi kurumunu ve eski rejimden kalmış diğer devlet organlarını eleştirmeye başladı ve daha kapsamlı değişim sinyalleri verdi. Mayıs 2017'de savcılar ülkenin en büyük hırsızları olarak tanımlandı. Önce Sovyet, sonra Kerimov baskısının ardından Özbek halkı ilginç bir yönetimle karşılaştığının farkına varmaya başladı. Ancak Mirziyoyev'in hâlâ güçlü iki rakibi bulunmaktaydı.

2017 Haziran'ında Mirziyoyev'e rakip olamayacak kadar gücünü kaybeden Maliye Bakanı Rüstem Azimov görevden alındı. Başkan Mirziyoyev, son iş olarak Azimov'a Kerimov ailesinin dışarıya taşıdığı parayı ülkeye geri getirmesi görevini verdi.

"Mirziyoyev, otoritesini sağlamlaştırdıkça halkın da rahatsız olduğunu bildiği polis teşkilatını, sağlık sistemini, vergi kurumunu ve eski rejimden kalmış diğer devlet organlarını eleştirmeye başladı ve daha kapsamlı değişim sinyalleri verdi."

2017 Ağustos'unda ordunun silah alımında yaptığı illegal işlerden sorumlu tutulan İnoyatov'un sağ kolu Gulyamov hapis cezasına çaptırıldı. Ardından SNB'nin önemli konumlarında bulunan İnoyatov'un adamları görevlerinden alınarak yerlerine yeni yönetime sadık olabilecek isimler yerleştirilmeye başlandı. Kasım 2017'den itibaren Mirziyoyev, yaptığı konuşmalarda SNB'yi eleştirirken, bu kurumun çalışma şeklinin kabul edilemez olduğunu dile getirdi ve yeni dönemde yeni kuralların gerekli olduğunu belirtti.

Özbekistan'da halkın en fazla çekindiği ve adeta korku ile özdeşleşen isim olan Rüstem İnoyatov,

Sovyetler Birliđi döneminde KGB olarak bilinen istihbarat teşkilatının bir üyesi olarak 20 yıl boyunca Ortadođu ve Hindistan'da görev yapmıştı. İnoyatov, Sovyetler Birliđi'nin dağılmasının ardından SNB'nin başına getirildi. Bağımsızlık sonrası post-Sovyet ülkelerinin birçoğunda Rusya'nın bir uzantısı olarak çalışan istihbarat servisleri, Özbekistan'da da İnoyatov liderliğinde bu misyonu sürdürdü. Ülkede, bütün kirliliğin sorumlusu olarak bilinen İnoyatov ve SNB'yi denetleyecek bir mekanizma da yoktu. Özellikle bölge halkıyla yaptığımız görüşmelerde 2005 Andican Katliamı'nın ardından devletin tamamen SNB'nin denetimine geçtiği ifade edilmiştir. Kamu güvenliği adına kolay bir şekilde herkesi yargısız infaz edebilmek yetkisine sahip olan SNB'nin yeni cumhurbaşkanının reformlarını da dolaylı bir şekilde engellemeye çalıştığı belirtilmektedir.

Bütün bunlara rağmen Mirziyoyev'in gerçekçi politikaları, Rüstem İnoyatov'un 31 Ocak 2018'de görevden alınmasını sağladı. Kraldan çok kralcı bir anlayışla Kerimov'un politikalarını yönlendiren kişi olarak da bilinen İnoyatov'un görevden alınmasıyla ülkede bir dönem sona erdi. Bu noktadan sonra Kerimov dönemi Özbekistan'da artık eski rejim olarak anılabilir.

Ayrıca 2002'den bu yana ilk kez Özbekistan'da insan hakları durumunun incelenmesi için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Taşkent'e davet edildi. Bu davet, bir anlamda yeni yönetimin uluslararası toplumla iyi ilişkilere sahip olma isteğini de gösterdi. Ancak Mirziyoyev'in attığı bu olumlu adımlara rağmen reformların geleceğine dair hâlâ soru işaretleri bulunuyor. Senelerdir Özbekistan'ın eleştirilmesine yol açan muhaliflere baskı, basın özgürlüğü ve hukuksuzluk gibi konularda ne kadar ilerleme kaydedileceğini zaman gösterecek. Yine de son bir buçuk senede yaşananlardan Özbek halkının umutlu olduğu söylenebilir.

Bir buçuk senelik görev süresi içerisinde daha fazla iç politikaya yönelen Mirziyoyev, Özbekistan'ın ekonomik gelişimi için de önemli adımlar attı. Küçük ve orta büyüklükteki özel sektör işletmeleri için reform yapan yeni yönetim, yatırımcılar için iyi bir ortam oluşturmaya çalıştı. Politik yumuşama iş sektörüne de yansdı ve finansal konularda liberalleşmeye gidildi.

Mirziyoyev yönetimi, dış politikada da eski rejimin komşularla ve geniş uluslararası toplulukla olan bozulmuş ilişkilerini hızlı bir şekilde düzeltmeye çalıştı. Komşularla ilişkilerin geliştirilmesi ve sorunların giderilmesi ana hedef olarak belirlendi.

Nitekim yeni yönetim bir buçuk sene içerisinde Özbekistan'ın çevrili olduğu tüm Orta Asya devletlerini ziyaret ederken Rusya, Çin, Türkiye, ABD, Suudi Arabistan ve İran gibi bölgeyi etkileyen diğer ülkelerle de ikili görüşmeler gerçekleştirdi. Daha önce ulaşım, iletişim ve sınır sorunları gibi problemler yaşadığı Kırgızistan ve Tacikistan ile geniş kapsamlı bir uzlaşuya vardı. Ayrıca bütün ülkelerle yatırım ve ticari fırsatlar konusunda da görüşüldü.

Uzun yıllar Özbekistan ile ilişkileri sorunlu olan Türkiye bu değişim fırsatını kaçırmamalı. Türkiye Özbekistan'da gerçekleşecek reformlar için yardımcı olacak ortaklara ihtiyaç duyan yeni yönetime, sahip olduğu tecrübeyi aktararak her türlü desteği vermeli; hem Türk firmalarının ülkede göstereceği faaliyetler hem de Türk bankalarının yeni projeler için sağlayacağı fırsatlar bir an önce hayata geçirilmeli. TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nın ülkede göstereceği faaliyetler karşılıklı güven duygusu içerisinde geliştirilmeli. Türkiye-Kazakistan ilişkilerine büyük katkı sağlayan ve önemli bir literatür oluşturan Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne benzer bir Türk-Özbek üniversitesi için girişimlerde bulunmak da yararlı olacaktır. Ayrıca Kerimov'un katı din karşıtı tutumunun ardından bir geçiş süreci içerisinde girecek olan Özbekistan'a Türk Diyanet'i yardımcı olabilir.

Bağımsızlıktan itibaren kapalı bir ülke konumunda kalarak 33 milyonluk nüfusunu ve zengin doğal kaynaklarının potansiyelini ortaya çıkaramayan Özbekistan, gelecek perspektifinde dış politikada atacağı adımlarla Asya'nın yükselen yıldızlarından biri haline gelebilir.